

AU

NORDVIKS ÄNG I SKÄRHAMN

Robert Hernek

Rapport 2007:78

NORDVIKS ÄNG I SKÄRHAMN

NYBYGGNATION ETAPP A - NORDVIKS GÄRDE

Arkeologisk utredning

Nordvik 1:54 m fl, Stenkyrka socken, Tjörns kommun

Robert Hernek

Rapport 2007:78

BOHUSLÄNS MUSEUM

NORDVIKS ÄNG I SKÄRHAMN

NYBYGGNATION ETAPP A - NORDVIKS GÄRDE

Arkeologisk utredning

Nordvik 1:54 m fl, Stenkyrka socken, Tjörns kommun

BOHUSLÄNS MUSEUM

RAPPORT 2007:78

ISSN 1650-3368

Författare Robert Hernek

Layout, grafisk form och teknisk redigering Gabriella Kalmar

Omslagsbild Foto taget av Robert Hernek. Fotot visar en del av området med bebyggelsen vid Nordviks Strand i bakgrunden

Bildredaktör Markus Andersson

Tryck TH tryck, Uddevalla 2007

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Kartor godkända från sekretessynpunkt för spridning Lantmäteriverket 2007-11-20. Dnr 601-2007/2004

BOHUSLÄNS MUSEUM

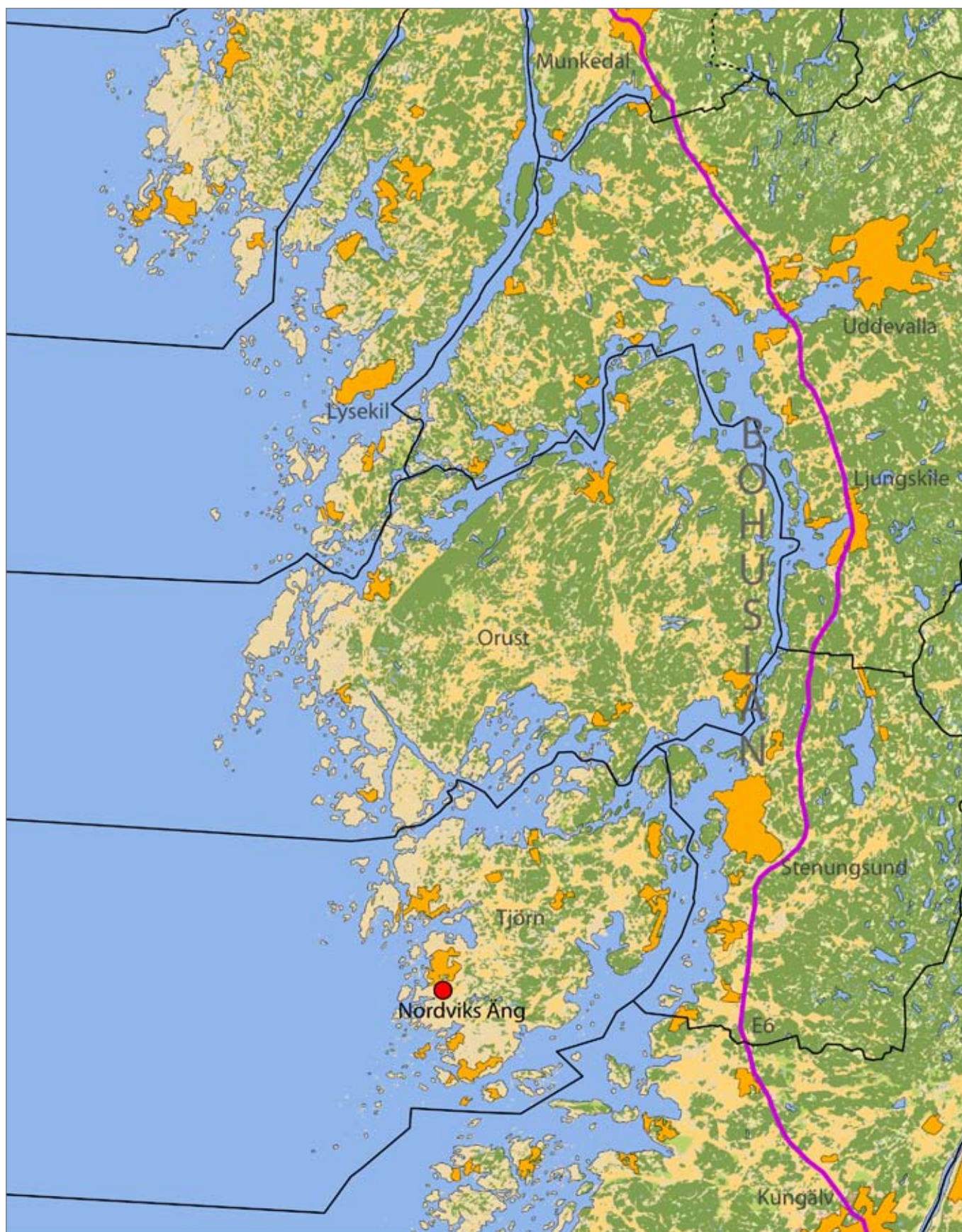
Museigatan 1, Box 403, 451 19 Uddevalla

tel 0522-656500, fax 0522-656505

www.bohusmus.se

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	7
LANDSKAPSBILD	8
Naturlandskap.....	8
Kulturlandskap.....	8
Fornlämningsmiljö	9
METOD	10
RESULTAT	11
Tidigare kända fornlämningar.....	11
Nyfynd.....	13
Övriga iakttagelser.....	14
RESULTAT GENTEMOT UNDERSÖKNINGSPLANEN	16
MATERIALETS POTENTIAL	16
SLUTSATSER SAMT ÅTGÄRDSFÖRSLAG	16
REFERENSER	17
Litteratur.....	17
Otryckta källor	17
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	18
FIGURFÖRTECKNING	19

Figur 1. Utsnitt ur GSD-Röda kartan/Fastighetskartan med platsen för undersökningen markerad. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2007-11-20. Dnr 601-2007/2004.

SAMMANFATTNING

Bohusläns museum har utfört en arkeologisk utredning för detaljplan av Etapp A Nordviks Äng/Nordviksgärde, Stenkyrka socken, Tjörns kommun. Berörda fastigheter är Nordvik 1:54, Stenkyrka-Bö 1:8 med flera. Utredningsområdet ligger strax söder om Skärhamns samhälle och omfattar ett cirka 500 meter långt och 300 meter brett område (figur 1–3). Uppdragsgivare är Tjörns kommun.

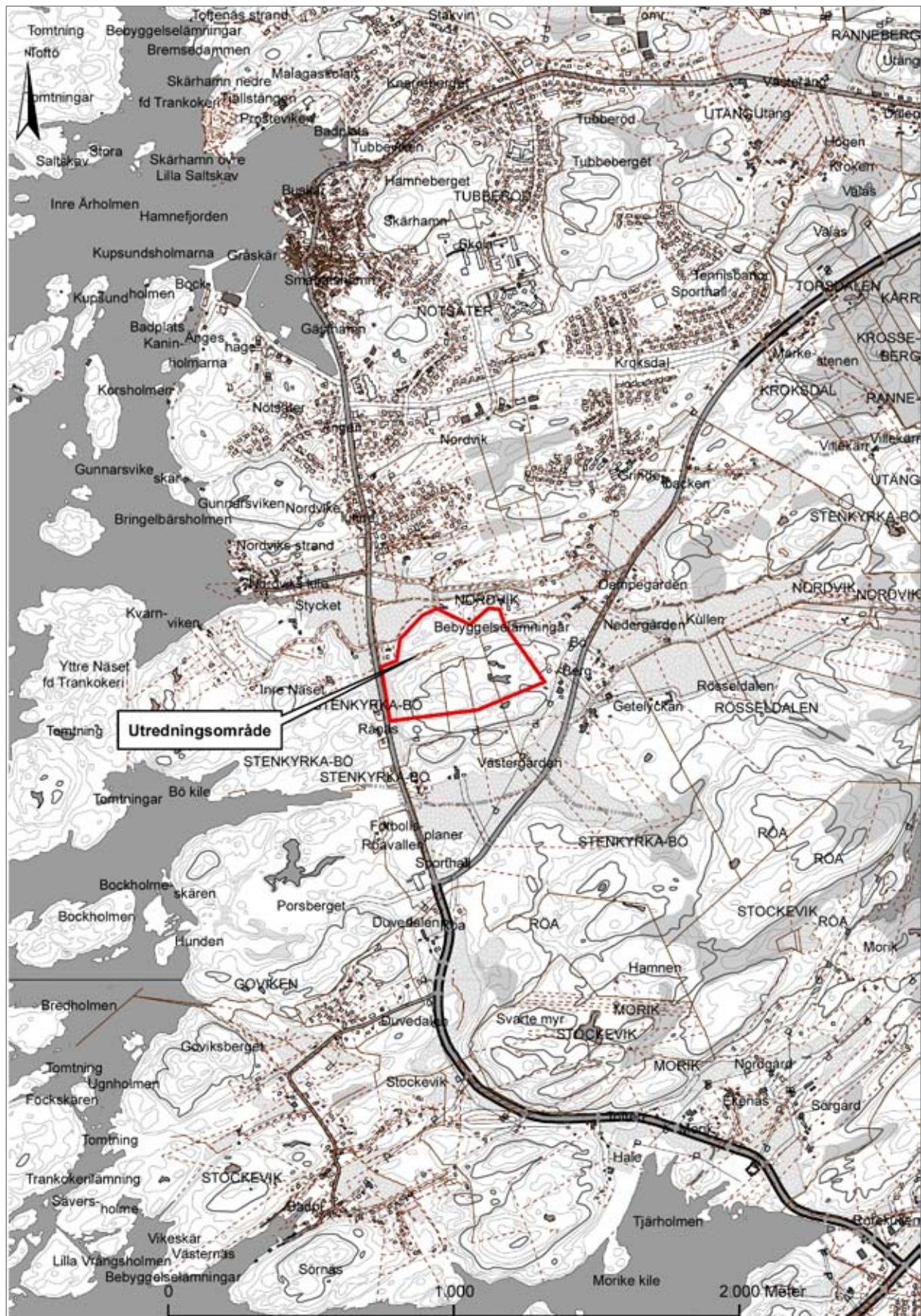
Landskapet är typiskt för denna del av Bohuslän, med kala bergspartier och mellanliggande flacka dalgångar. Utredningsområdet ligger till allra största delen inom ett kalt bergsområde som på flera ställen är genombrutet av trånga fuktiga klovor. Det finns också ett antal vattensamlingar där den största kan beskrivas som en liten sjö. Endast längst i väster berörs lågt liggande åkermarker som ligger 4–10 meter över havet. Fornlämningsbildningen inom denna del av Tjörn domineras av rösen och stensättningar belägna på avsatser och bergskrön.

Inom utredningsområdet finns sedan tidigare två registrerade fornlämningar. Det rör sig om en stensättning och en rest av ett röse, fornlämningarna 70:1 och 70:2 i Stenkyrka socken. Den senare är i stort sett helt bortplockad och enbart ett litet antal stenar återstår. Båda ligger på krönet av små brant uppstickande bergsklackar (figur 7–10).

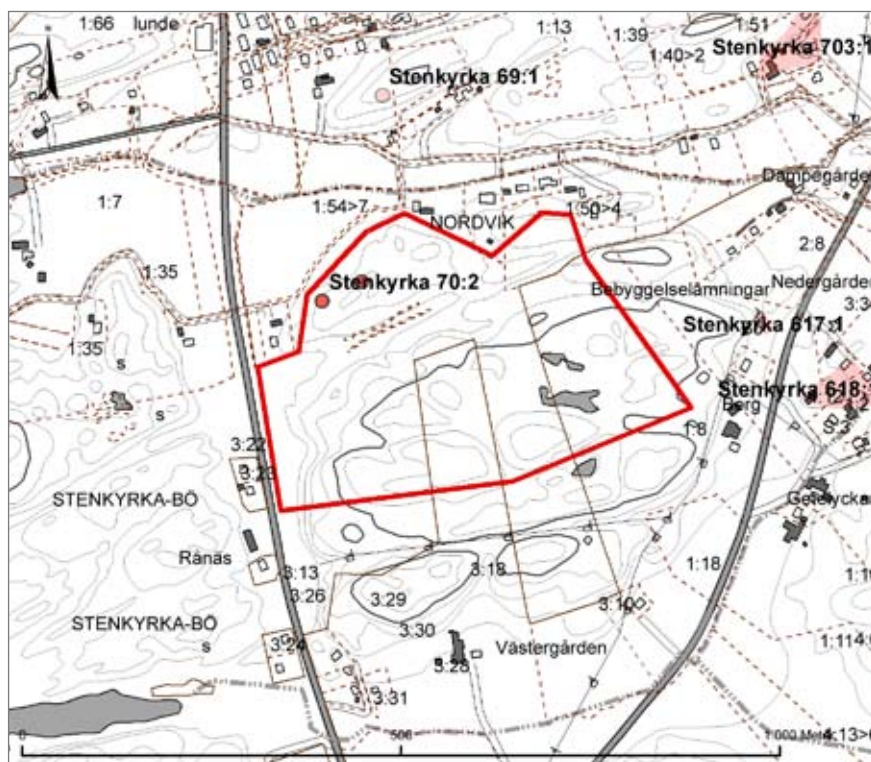
Utredningen resulterade i två nyfynd, här benämnda som förundersökningsområden (FU-områden). Den ena, FU-område 1, ligger i kanten av en åker i sydöstra delen av utredningsområdet (figur 11). Här påträffades flera slagna flintor varav flera visade spår av svallning. Boplatsen ligger strax över 25 meter över havet och den uppskattas ha en ålder av cirka 7000 år.

Det andra nyfyndet, FU-område 2, ligger i östra änden av en smal dalgång vid namn, Nordviks Gärde (figur 7). I en provgrop hittades här en härd med skörbränd sten. I området är vegetationen tät och utifrån utredningens resultat går det inte att bedöma om det rör sig om en boplats eller en enstaka lämning från ett tillfälligt uppehåll.

I händelse av exploatering anser Bohusläns museum att nyfynden, FU-område 1 och 2, bör förundersökas. Utifrån planbeskrivningen förefaller det dock som om FU-område 1 inte kommer att beröras av exploatering. Inte heller fornlämningarna Stenkyrka 70:1 och 70:2 ser ut att direkt beröras av byggnation. Om området bebyggs föreligger dock en stor risk att de utsätts för skadegörelse såtillvida att barn kan tänkas rulla ner stenen utefter de branta bergssidorna. Mot den bakgrunden borde stensättningen tas bort och undersökas. En eventuell undersökning skulle egentligen bara gälla Stenkyrka 70:1, eftersom 70:2 redan kan anses vara skövlad. Den

Figur 2. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan med platsen för undersökningen markerad. Skala 1:20 000. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2007-11-20. Dnr 601-2007/2004.

Figur 3. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan, blad 7079 med utredningsområdet och närliggande fornlämningar markerade. Skala 1:10 000. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2007-11-20. Dnr 601-2007/2004.

enda insatsen vore att undersöka om det möjligen kan finnas några fynd i en jordfylld mycket liten skrava strax nedanför krönet (figur 8).

BAKGRUND

Bohusläns museum har i ett yttrande 2006-04-24 bedömt att en arkeologisk utredning bör göras för att utröna huruvida eventuella tidigare okända fornlämningar berörs av planerad byggnation. Syftet med utredningen är att klargöra fornlämningsbilden inom området inför planarbetet gällande Etapp A/Nordviksgårde i planprogrammet för utveckling av Nordviks Äng.

Utredningsområdet ligger strax söder om Skärhamns samhälle och omfattar ett cirka 500 meter långt och 300 meter brett område. I området planeras bostadsbebyggelse och berörda fastigheter är Nordvik 1:54, Stenkyrka-Bö 1:8 med flera. På begäran av Tjörns kommun upprättades en undersökningsplan för en frivillig särskild arkeologisk utredning. Den upprättades av rapportförfattaren och är daterad 5 december år 2006.

LANDSKAPSBILD

Naturlandskap

Landskapet är typiskt för denna del av Bohuslän, med förhållandevis kala bergspartier och mellanliggande flacka dalgångar. Utredningsområdet ligger till allra största delen inom ett större bergsområde där de högsta krönen sträcker sig lite drygt 35 meter över havet. Inskjutet bland bergen finns ett flertal trånga och mestadels vattensjuka klyftor. Likaså finns några talrika vattensamlingar av skiftande storlek varav den största skulle kunna betecknas som en liten sjö. I söder tangerar området en smal, högt belägen skogsklädd dalgång. Endast längst i väster berörs lågt liggande åkermarker belägna 4–10 meter över havet (figur 13).

Figur 4. Bilden visar hur stengärdesgårdarna ringlar sig fram över bergen. Foto mot nordnordväst, Robert Hernek.

Kulturlandskap

Den enda egentliga brukbara marken inom utredningsområdet är den långsmala dalgången kallad Nordviks Gärde. Av storskifteskartan från år 1777 framgår att dalgången använts som betesmark (figur 5). På enskifteskartan från år 1827 har emellertid tillkommit en mindre odlingsyta i den västra delen strax invid väg 721 (figur 6). I ett senare skede anläggs en mindre gård invid dalgångens mynning.

I området finns talrika väl bevarade gårdsgårdar som vittnar om betesdriften. Dessa löper som långsmala band längs bergssidorna (figur 4 och omslagsbild). Några av dessa hägnadsgränser återfinns också i det äldre kartmaterialet.

Fornlämningsmiljö

Fornlämningsbilden i den västligaste delen av Tjörn domineras av rösen och stensättningar belägna på avsatser och bergskrön. Boplatser av skiftande åldrar återfinns en bit längre in från kusten och företrädesvis i små gipar eller på östra sidan av bergspartier.

Inom utredningsområdet finns två stycken gravar, en stensättning och en rest av ett röse, fornlämningarna 70:1 och 70:2 i Stenkyrka socken. Båda ligger på krönet av små brant uppstickande bergsklackar men Stenkyrka 70:2 är i stort sett helt ödelagd och enbart ett litet antal stenar återstår (figur 7–10).

Figur 5. Utsnitt ur storskifteskarta från år 1777 över Nordviks inägor. Dalgången Nordviks Gärde återfinns längst ner på kartan. Observera att norr skall ligga i ungefär i tänkt nordöstlig riktning.

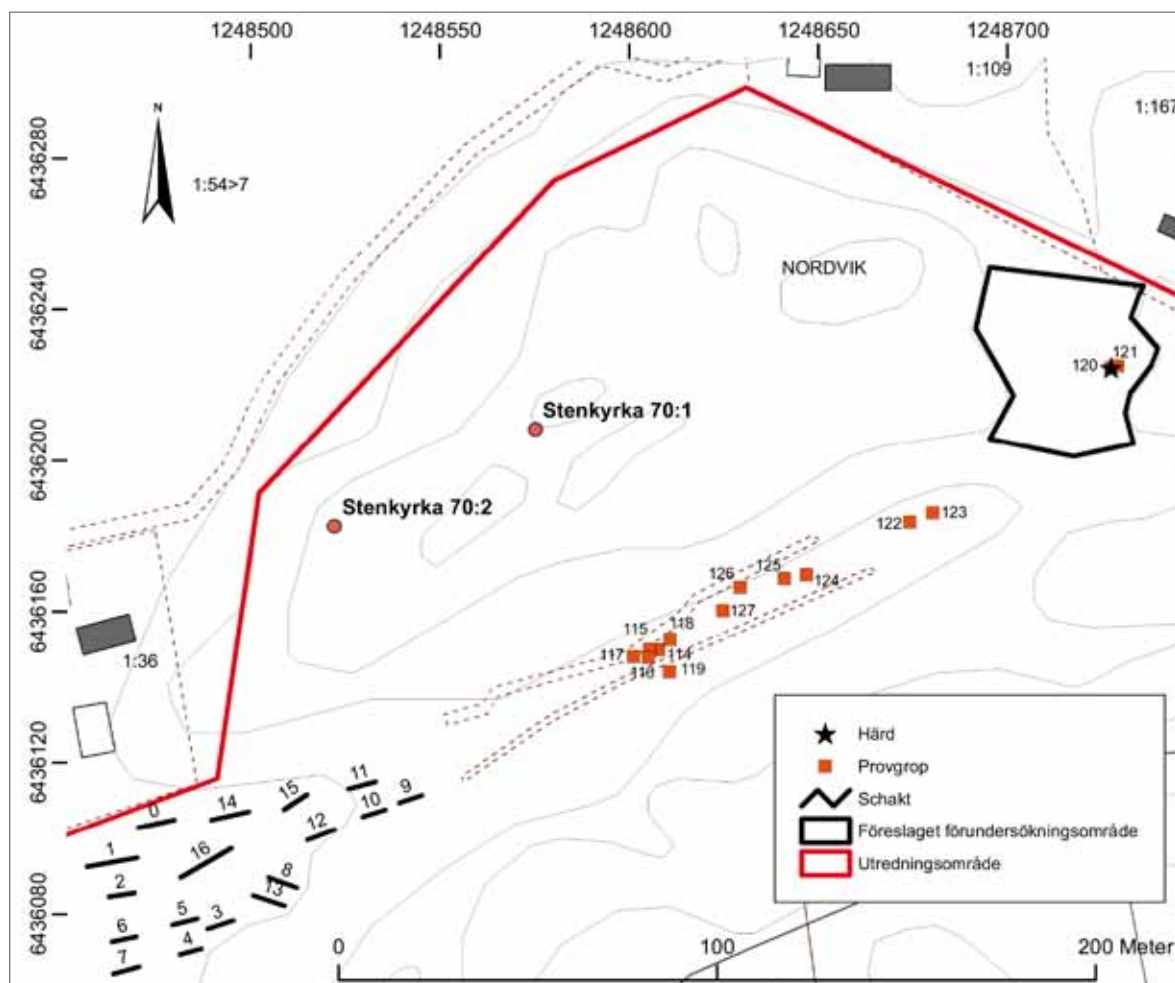

Figur 6. Utsnitt ur enskifteskarta från 1827. Här finns en upptagen åkeryta i västra delen av Nordviks Gärde. Notera den äldre vägen som löper utefter bergssidan i nordöstlig riktning. Norr ligger här på traditionellt sätt.

METOD

Inledningsvis gjordes en mycket noggrann rekognoscering av området. En tänkbar kategori som eftersöktes var gravar i form av små övertorvade stensättningar. Med tanke på de många gärdesgårdarna skulle det också kunna finnas små rester av sådana gravar.

Vid fältarbetet grävdes provgropar med spade och skärslöv. Schaktgrävning med maskin användes enbart på en åker i västra delen av dalgången vid Nordviks Gärde. Inmätning av provgropar har gjorts med GPS men det finns också ett stort antal som inte har mätts in. Inga fynd har tillvaratagits.

Figur 7. Nordvästra delen av utredningsområdet med Stenkyrka 70 och FU-område 2 markerat. Skala 1:2 000. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2007-11-20. Dnr 601-2007/2004.

RESULTAT

Tidigare kända fornlämningar

Inom utredningsområdet finns två fornlämningar registrerade sedan tidigare. Det rör sig om enstensättning och en rest av ett röse, fornlämningarna 70:1 och 70:2 i Stenkyrka socken. Båda ligger på smala krön på brant uppstickande bergsklackar (figur 8 och 9).

Stensättningen, Stenkyrka 70:1, beskrivs i fornminnesregistret som rektangulär i formen och cirka 7x3 meter stor och 0,3 meter hög. Den är svagt övertorvad med talrika synliga stenar i ytan (figur 10). Nedanför branten i nordväst och i skreva i sydost ligger en del sten som med största sannolikhet ingått i fornlämningen.

Figur 8. Bilden visar de återstående resterna efter fornlämning Stenkyrka 70:2 som ursprungligen antas ha varit ett röse. Foto mot nordväst med Nordviks Strand i bakgrunden, Robert Hernek.

Figur 9. Stensättningen Stenkyrka 70:1 är belägen på toppen av bergsklacken. Foto mot norr, Robert Hernek.

Figur 10. Närbild av Stenkyrka 70:1. Även denna grav har skattats på sten. Foto mot nordost, Robert Hernek.

Stenkyrka 70:2 beskrivs som en rest av ett röse men kan av allt att döma också ha varit en stensättning. Endast en mindre mängd sten på och nedanför den bergsklack där röset legat, återstår. Den är nästan helt ödelagd och enbart några få stenar återstår varför den ursprungliga utsträckningen är omöjlig att fastställa (figur 8).

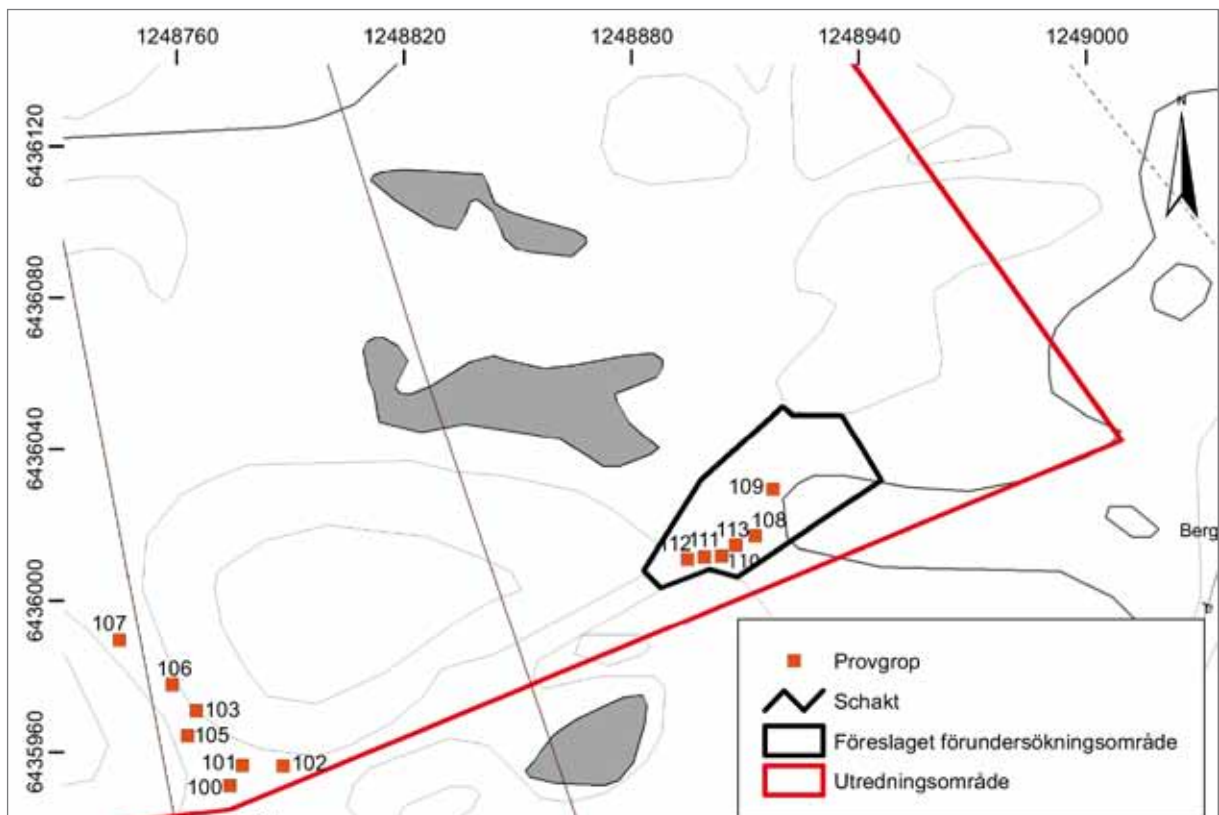
Nyfynd

Utredningen resulterade i två nyfynd, här benämnda som förundersökningsområden (FU-område 1–2).

FU-område 1 ligger i kanten av en åker i sydöstra delen av utredningsområdet (figur 11). Här grävdes ett antal provgropar i en liten gip i västra kanten av en åker. I en provgrop, ID108, grävd precis i åkerkanten hittades 34 flintor (figur 12). Fynden påträffades i grusinblandad sand som framkom under ett översta fyndtomt skikt av grästorv och humös sand. Flintorna gav dock ett lite heterogent intryck. En viss andel är svallade och vitpatinerade medan andra flintor inte uppvisar sådana spår. I den förstnämna kategorin fanns ett avslag med retusch, ett mikrospån och ett spånliknande avslag.

Intrycket är att dessa fynd kan dateras till sen Sandarnakultur/tidig Lihultkultur med dateringar kring 7 500 BP. En sådan datering skulle också vara rimlig om man ser på strandförskjutningen i området (Påsse 2006). Förmodligen ingår också ett yngre material. I närliggande provgropar hittades bara enstaka avslag vilket antyder att boplatsen är liten till ytan.

Det andra nyfyndet, *FU-område 2*, ligger i östra änden av en smal dalgång vid namn Nordviks Gärde (figur 7). Ytan kan beskrivas som ett flackt krönläge mellan berg. Vid en högre havsnivå har platsen legat mellan en liten vik i norr och en långsträckt vik i väster. Idag är det tät vegetation på platsen och stora delar består av tämligen fuktig mark. I en provgrop grävd i östra kanten hittades en härd med träkol och skörbränd sten. Dock gjordes inga fynd vare sig i denna eller näraliggande provgropar men inom detta område bör det rimligtvis finnas flera härdar eller andra typer av lämningar. Platsen ligger strax över tio meter över havet och härden antas därmed vara från brons- eller järnålder.

Figur 11. Sydöstra delen av utredningsområdet med *FU-område 1* markerat. Skala 1:2 000. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2007-11-20. Dnr 601-2007/2004.

Övriga iakttagelser

Någon enstaka slagen flinta hittades på ytterligare ett par platser men förtätning av provgropar gav magert resultat varför de bedömdes vara mindre intressanta.

En sådan plats ligger vid den långsträckta dalgången som tangerar utredningsområdet i söder. Här finns en cirka 12–15 meter bred klova som sträcker sig mot norr. I den tämligen steniga marken hittades några få små flintavslag.

Figur 12. Vy över FU-område 1. Boplatsen ligger i västra kanten av den åker som ses i bildens mitt och i mynningen av en bergsklyfta som kan ses längst till höger i bild. Bilden är tagen en sen eftermiddag i december månad. Foto mot öster, Robert Hernek.

Figur 13. Vy över åkermarken i västra delen av dalgången vid Nordviks Gärde. Stenhägnaden till vänster återfinns på kartorna i figur 5 och 6. Foto mot sydväst, Robert Hernek.

Ett par flintavslag hittades också i dalgången Nordviks Gärde. Denna flinta hittades i en provgrop, ID116, inom ett sandigt parti på dalgångens norra sida.

Vid den inledande rekognosceringen hittades också slagen flinta i jordmassorna intill en relativt nyanlagd damm. Denna ligger dock en bit öster om själva utredningsområdet (figur 11). Dessa fynd antyder i alla fall att det kan finnas en hel del oupptäckta stenåldersboplatser bland bergen i området.

Vid schaktgrävningen i västra delen av Nordviks Gärde (figur 13) hittades ett par mörkfärgningar i ett av schakten. Annars fanns inget av intresse. Området undersöktes eftersom det kunde tänkas hysa maritima lämningar från yngre järnålder eller medeltid. Matjorden inom detta område är i regel 0,2–0,3 meter tjockt och botten varierar från lera till sand. På sina ställen har sanden inblandning av skalgrus.

RESULTAT GENTEMOT UNDERSÖKNINGSPLANEN

Utredningen har fullföljts efter undersökningsplanens intentioner. Ärendet har dock dragit ut på tiden vilket är olyckligt och kan tillskrivas en ovanligt stor arbetsbelastning under 2007.

MATERIALETS POTENTIAL

Den nyfunna boplatser inom FU-område 1 är intressant kanske främst på grund av dess läge. Det finns få kända boplatser så nära dagens kust och vid tiden för bosättningen har den legat på en liten ö längst ut i havsbandet. Beträffande FU-område 2 kan inget sägas i detta skede. Det topografiska läget antyder att det rör sig om en plats för mer kortvariga uppehåll.

SLUTSATSER SAMT ÅTGÄRDSFÖRSLAG

I händelse av exploatering anser Bohusläns museum att nyfynden, FU-område 1 och 2, bör förundersökas. Utifrån planbeskrivningen förefaller det dock som om FU-område 1 inte kommer att beröras av exploatering. Inte heller fornlämningarna Stenkyrka 70:1 och 70:2 ser ut att direkt beröras av byggnation. Beträffande Stenkyrka 70:2 kan den i stort sett anses vara skövlad.

Om området bebyggs föreligger dock en mycket stor risk att den kvarvarande stensättningen, Stenkyrka 70:1, utsätts för skadegörelse, såtillvida att barn kan tänkas roa sig med att rulla ner stenen utefter de branta bergssidorna. Mot den bakgrunden borde stensättningen tas bort och undersökas.

REFERENSER

Litteratur

Påsse, Tore 2006. Strandförskjutningen inom området Nordre älv och Stenungsund. I: Ytterberg, N. (red.) *Flyktiga förbindelser. Arkeologiska undersökningar inför den nya gasledningen Göteborg–Stenungsund*. Bohusläns museum. Kulturhistoriska dokumentationer nr 21.

Otryckta källor

Program för utveckling av Nordviks Äng mm. Samhällsbyggnadsförvaltningen, Tjörns kommun.

Undersökningsplan arkeologisk utredning för Nordviks Äng, Etapp A/Nordviks Gärde, Stenkyrka socken, Tjörns kommun.

Karta över storskifte över "Nordviks inn-ägor Götheborgs och Bohus Lahn Tjörns härad Stenkyrke sockn" från år 1777. Lantmäterimyndighetens arkiv, akt Stenkyrka 43.

Karta över enskifte "Alla ägorne till kronoskattehemmanet Nordvik uti Bohus Län" från år 1827. Lantmäterimyndighetens arkiv, akt Stenkyrka 356.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Lst dnr:	-
BM dnr:	NOK 404-2006
BM pnr:	A333
Fornlämningsnr:	70:1 och 2
Län:	Västra Götalands län
Kommun:	Tjörn
Socken:	Stenkyrka
Fastighet:	Nordvik 1:54 m fl
Ek. karta:	7079
Läge:	X 6436100 Y 1248700
Meter över havet:	3-38
Koordinatsystem:	RH 70 2,5 gon V
Uppdragsgivare:	Samhällsbyggnadsförvaltningen, Tjörns kommun
Ansvarig institution:	Bohusläns museum
Projektledare:	Robert Hernek
Fältpersonal:	Robert Hernek, Oscar Ortman, Judith Crawford
Konsulter:	Sunna Schakt AB, Miljömaskiner i Skärhamn
Fältarbetstid:	2006-12-19 – 2007-09-19
Arkeologtimmar:	48
Undersökt yta:	cirka 150 000 m ²
Arkiv:	Bohusläns museums arkiv
Fynd:	Inga fynd omhändertogs

FIGURFÖRTECKNING

Figur 1. Utsnitt ur GSD-Röda kartan/Fastighetskartan med platsen för undersökningen markerad. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2007-11-20. Dnr 601-2007/2004.

Figur 2. Utsnitt ur GSD-Fastighets kartan, blad 7079, med platsen för undersökningen markerad. Skala 1:20 000. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2007-11-20. Dnr 601-2007/2004.

Figur 3. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan, blad 7079 med utredningsområdet markerat. Skala 1:10 000. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2007-11-20. Dnr 601-2007/2004.

Figur 4. Bilden visar hur stengårdsgårdarna ringlar sig fram över bergen. Foto mot nordnordväst, Robert Hernek.

Figur 5. Utsnitt ur storskifteskarta från år 1777 över Nordviks inägor. Dalgången Nordviks Gärde återfinns längst ner på kartan. Observera att norr skall ligga i ungefär i nordöstlig riktning.

Figur 6. Utsnitt ur enskifteskarta från 1827. Här finns en upptagen åkeryta i västra delen av Nordviks Gärde. Notera att den äldre vägen som löper i utefter bergssidan i nordöstlig riktning. Norr ligger här på traditionellt sätt.

Figur 7. Nordvästra delen av utredningsområdet med Stenkyrka 70 och FU-område 2 markerat. Skala 1:2 000. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2007-11-20. Dnr 601-2007/2004.

Figur 8. Bilden visar de återstående resterna efter fornlämning Stenkyrka 70:2 som ursprungligen antas ha varit ett röse. Foto mot nordväst med Nordviks Strand i bakgrunden, Robert Hernek

Figur 9. Stensättningen Stenkyrka 70:1 är belägen på toppen av bergsklacken. Foto mot norr, Robert Hernek.

Figur 10. Närbild av Stenkyrka 70:1. Även denna grav har skattats på sten. Foto mot nordost, Robert Hernek.

Figur 11. Sydöstra delen av utredningsområdet med FU-område 1 markerat. Skala 1:2 000. Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning. Lantmäteriverket 2007-11-20. Dnr 601-2007/2004.

Figur 12. Vy över FU-område 1. Boplatsen ligger i västra kanten av den åker som ses i bildens mitt och i mynningen av en bergsklyfta som kan ses längst till höger i bild. Bilden tagen en sen eftermiddag i december månad. Foto mot öster, Robert Hernek.

Figur 13. Vy över åkermarken i västra delen av dalgången vid Nordviks Gärde. Stenhägnaden till vänster återfinns på kartorna i figur 5 och 6. Foto mot sydväst, Robert Hernek.

NORDVIKS ÄNG I SKÄRHAMN

Robert Hernek

Rapport 2007:78